

НАСТАВНО-НАУЧНОМ ВЕЋУ ФИЛОЗОФСКОГ ФАКУЛТЕТА У БЕОГРАДУ

На II редовној електронској седници Наставно-научног већа Филозофског факултета Универзитета у Београду, одржаној 23. и 24.12.2021. године, изабрани смо у комисију за оцену и одбрану докторске дисертације кандидаткиње Драгане Гундоган, дипломираног социолога, под насловом *Друштвено порекло студената у Србији: неједнакости у приступу и исходу студирања*. Након читања и анализе предате дисертације, подносимо Већу следећи

ИЗВЕШТАЈ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

Драгана Гундоган (Стоканић) је рођена 18.02. 1984. године у Земуну. Завршила је Земунску гимназију, друштвено-језички смер. Основне студије је завршила на Филозофском факултету Универзитета у Београду 2009. године на Одељењу за социологију са просечном оценом 9.44. Након тога је завршила мастер студије на Централно Европском Универзитету у Будимпешти (Мађарска), на одељењу за социологију и социјалну антропологију. Докторске студије социологије је уписала 2012. на Филозофском факултету Универзитета у Београду. Била је ангажована у припреми и реализацији наставног процеса на Одељењу за социологију Филозофског факултета у Београду у школској 2013/14 и 2014/15 години.

Од 1. децембра 2013. године запослена је у Институту за педагошка истраживања. У звање истраживач-сарадник изабрана је 3.12.2015. године, а реизабрана је у звање истраживач сарадник 16. 01. 2020. године. Анагжована је на пројектима *Унапређивање квалитета и доступности образовања у процесима модернизације Србије* бр. 47008 и *Од подстицања иницијативе, сарадње и стваралаштва у образовању до нових улога и идентитета у друштву* бр. 179034 које финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја. Изабрана је за заменика руководиоца пројекта *Од подстицања иницијативе, сарадње и стваралаштва у образовању до нових улога и идентитета у друштву*.

Била је члан тима билатералног пројекта научне сарадње између Словеније и Србије „*Образовање и транзиција ка одраслости у визијама будућности младих Србије и Словеније*“. Члан је истраживачког тима *TIMSS 2015* и *TIMSS 2019* међународног истраживања образовних постигнућа ученика у области математике и природних наука.

Радила је као стручни сарадник на Одељењу за социологију Филозофског факултета Универзитета у Београду у периоду од 2012. до 2013. године. У периоду од 2013. до 2015. године била је секретар научног часописа „Социологија“.

Била је запослена као асистент истраживача у две агенције за маркетиншка истраживања: *Synovate* (2011. године) и *GfK* (од 2008. до 2009. године). У периоду од 2007. до 2008. године, била је координатор на пројекту *Социо-економске стратегије у Србији*, који је реализовао Институт за социолошка истраживања Филозофског факултета Универзитета у Београду.

Области интересовања кандидаткиње су: социологија образовања, економска социологија и социологија политике. Драгана Гундоган (Стоканић) је објављивала радове у научним часописима и зборницима у земљи и иностранству и учествовала је на научним конференцијама у земљи и иностранству. Издвајамо следеће радове из библиографије кандидаткиње:

- Радуловић, М., Аутор, С. & Гундоган, Д. (2017). Образовање родитеља и образовне аспирације деце: случај Србије и Словеније. *Социологија*, Вол. 59, Бр. 3., 339-350. DOI: 10.2298/SOC1703339R
- Stanojević, D. & Stokanić D. (2014). Intergenerational Educational Mobility of Youth in Serbia from 1980 to 2010, Paper presented at the Conference „1989-2014: Twenty-five Years After. What has happened to the Societies in Central and Southeast Europe since the Fall of the Iron Curtain?“, Book of Abstract, 18.-20. 9. 2014, Graz (pp. 36). Graz: Department of Sociology, University of Graz.
- Гундоган, Д. & Радуловић, М. (2018). Образовање и друштвене неједнакости: утицај културних и економских фактора на доступност образовања, У Е. Лазаревић, Н. Гутвајн, Д. Малинић и Н. Шева, *Унапређивање квалитета и доступности образовања у Србији*, Институт за педагошка истраживања, 33 - 51, UDC: 159.947.5-057.874(082) 37.015.3:159.953.5(082) 37.014.5(497.11)(082), ISBN: 978-86-7447-142-5.
- Радуловић, М., Малинић, Д. & Гундоган, Д. (2017). Повезаност културног капитала и опремљености школе са постигнућем ученика. У М. Марушић Јаблановић, Н. Гутвајн & И. Јакшић (ур.) *TIMSS 2015 у Србији* (129-149). Београд: Институт за педагошка истраживања, UDC: 371.3::5(082) 371.26-057.874(082) 371.212.7(082), ISBN: 978-86-7447-131-9
- Baketa, N. & Gundogan, D. (2016). Inclusion of the Roma in Croatia and Serbia: the institutional framework and its implementation, In N. Gutvajn and M. Vujačić (eds.), *Challenges and perspectives of inclusive education* (pp. 119-136). Belgrade: Institute for Educational Research, Belgrade, Serbia Volgograd State Socio-Pedagogical University, Volgograd, Russia and Faculty of Teacher Education, University of Belgrade, Belgrade, Serbia. ISBN 978-86-7447-128-9

- Stanojević, D. & Stokanić, D. (2018). Veza (Serbia). In A. Ledeneva (Ed.), *The Global Encyclopaedia of Informality Understanding Social and Cultural Complexity*, Volume 1 (pp. 58-61). London: UCL Press, ISBN 978-1-91130-788-4, 2018
- Polovina, N., Gundogan, D. & Radulović, M. (2021). Visions of Personal Future among Adolescents with Different Orientations Toward Education Mobility: The Case of Serbia, *Revija za sociologiju*, 51 (1): 21-50. UDK 316.644-053.6(497.11):37 316.644-053.6(497.11):331.54 37.015.3(497.11) 316.644:37.042, doi: 10.5613/rzs.51.1.0226, izdavač: Hrvatsko sociološko društvo, Hrvatska, ISSN 0350-154X, eISSN 1846-7954, UDK 316.http://ipir.ipisr.org.rs/bitstream/handle/123456789/461/Vision_of_Personal_Future_among_Adolescents_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Radulović, M. & Gundogan, D. (2021). Komparativna analiza uticaja kulturnog kapitala na postignuće učenika: Srbija, region i Zapadna Evropa, U: I. Đerić, N. Gutvajn, S. Jošić & N. Ševa (ur.) *TIMSS 2019 u Srbiji* (67-85). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja. UDC:37.091.3::5(497.11)"2019"(082)37.091.26-057.874(497.11)"2019"(082) 37.091.212.7(497.11)"2019"(082), ISBN: 978-86-7447-156-2, COBISS.SR-ID 47164937. <https://www.ipisr.org.rs/images/publikacije/TIMSS-2019-Srbija-final.pdf>
- Gundogan, D. (2019). Visoko obrazovanje i društveni razvoj: funkcionalistička i institucionalistička paradigma, 24. međunarodna konferencija *Pedagoška istraživanja i školska praksa, Obrazovanje u funkciji modernizacije društva*, Knjiga rezimea, u: J. Stanišić i M. Radulović (ur.), 11. 10.2 019, Beograd (str. 38-39). Beograd: Institut za pedagoška istraživanja; Moskva: Filološki fakultet Ruskog Univerziteta prijateljstva naroda, Rusija; Beograd: Učiteljski fakultet Univerziteta u Beogradu. UDK 37.014:316.72(048) 371:316.32(048); ISBN 978-86-7447-147-0, COBISS.SR-ID 279880716

Писмени предлог и образложење докторске дисертације под насловом *Друштвено порекло студената у Србији: неједнакости у приступу и исходу студирања* одобрени су на основу позитивне одлуке Наставно-научног већа Филозофског факултета у Београду, донете на IX редовној седници, одржаној 26.12.2019. године, а након прибављене сагласности Универзитета у Београду.

Завршена дисертација има 286 страна са прилозима и литературом, односно 230 страница основног текста. Дисертација се састоји од шест поглавља, укључујући уводно и закључно. Сва поглавља, осим уводног и закључног, подељена су на више потпоглавља, чиме рад добија неопходну садржинску разумљивост коју захтева сложеност саме теме и одабраног приступа истраживању. У раду је коришћена обимна библиографска грађа која броји 531 јединица литературе, од чега 411 на енглеском језику. Такође, у раду су коришћене публикације Републичког завода за статистику и базе микро-података из евиденције ШВ-20 и ШВ-50 образаца.

2. Предмет и циљеви дисертације

Предмет докторске дисертације је утицај друштвеног порекла (операционализован преко занимања родитеља и највишег нивоа образовања родитеља) на приступ високом образовању и на исходе студирања студената у Србији.

Општи циљ рада је да се утврди начин на који друштвено порекло утиче на одлуке студената при избору врсте средње школе и врсте студија и избору факултета по типу власништва, подручја студија и престижности програма.

Посебни циљеви овог рада су:

1. да се испита на који начин друштвено порекло, род и пребивалиште студената утичу на партиципацију у високом образовању у домену вертикалне диференцијације; како би се то утврдило, истражен је приступ средњем образовању и основним студијама високог образовања (академским и струковним);
2. да се испита на који начин друштвено порекло, род и пребивалиште студената утичу на завршетак високог образовања у погледу вертикалне диференцијације; како би се то утврдило, истражен је приступ средњем образовању и завршетак основних студија (које обухватају академске и струковне студије), мастер и докторске студије;
3. да се испита на који начин друштвено порекло, род и пребивалиште студената утичу на партиципацију у високом образовању у погледу хоризонталне диференцијације (који сектор власништва и подручја студирања студенти уписују и да ли уписују престижне студије);
4. да се испита на који начин друштвено порекло, род и пребивалиште студената утичу на завршетак високог образовања у погледу хоризонталне диференцијације (која подручја студирања студенти завршавају и да ли уписују престижне студије).

Анализа се састоји из истраживања две групе студената који се налазе у две тачке своје образовне каријере: једна група започиње студирање, а друга завршава студије. Прво, на основу података који се односе на бруцоше испитан је утицај друштвеног порекла студената на приступ високом образовању. Неједнакост у приступу високом образовању подразумева да појединци немају једнаке шансе да упишу одређени ниво студија (вертикалне образовне неједнакости), подручја студирања и студије које су различитог квалитета, престижности и угледа (хоризонталне образовне неједнакости). Друго, на основу података који су дали студенти који су завршили своје студије анализирани су неједнакости у исходима које подразумевају неједнаку могућност да студенти заврше одређени ниво студија високог образовања и различита подручја студирања.

Основни аргумент за избор ове две групе студената је да се боље разуме доступност и праведност високог образовања у Србији почетком 21. века у две тачке (приликом уписивања и завршавања студија).

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

На основу предложеног теоријског оквира, налаза о трендовима у савременим друштвима, као и на основу циљева рада формулисана су следеће хипотезе.

Хипотеза 1. Приступ високом образовању је повезан са занимањем и образовањем родитеља и претходним образовањем ученика (врста завршене средње школе). Очекивано је да студенти нижег друштвеног порекла уписују струковне студије чешће у односу на студенте вишег друштвеног порекла. Родне и регионалне неједнакости су мање изражене.

Хипотеза 2. Студенти који имају виши друштвени положај имају веће шансе да заврше студије. Друштвено порекло има мањи утицај на мастер и докторске студије у односу на основне студије. Родне и регионалне неједнакости су мање изражене.

Хипотеза 3. Студенти вишег друштвеног положаја чешће уписују престижније студије које доносе више прихода и/или угледа на тржишту рада (медицина, информационе и комуникационе технологије и инжењерство, производња и грађевинарство). Родне и регионалне неједнакости су више изражене у односу на вертикалну димензију.

Хипотеза 4. Студенти који имају виши друштвени положај имају веће шансе да заврше студије које доносе више прихода и/или угледа на тржишту рада (медицина, информационе и комуникационе технологије и инжењерство, производња и грађевинарство). Родне и регионалне неједнакости су више изражене у односу на вертикалну димензију.

4. Кратак опис садржаја дисертације

Рад има укупно шест поглавља. У првом, уводном поглављу најпре је указано на историјски развој проблема којим се рад бави, а потом је описан контекст у којем долази до експанзије и диференцијације високог образовања, али и до раста друштвених неједнакости у приступу високом образовању.

У другом поглављу је представљен теоријско-појмовни оквир рада. Теоријски сегмент рада се састоји из три дела полазећи од општијих ка конкретнијим питањима и проблемима приступа и исхода високог образовања. Најпре су изложене две супротстављене теоријске парадигме: функционалистичка и критичка. Оне представљају основе на којима су базирана тумачења друштвених неједнакости у образовној сфери, која су усмеравала и инспирисала истраживања. Затим су представљене две најутицајније теорије којима су описани начини и механизми којима друштвено порекло утиче на образовне шансе и исходе: теорија културног капитала и теорија економских ограничења. Најзад, на још конкретнијем плану представљене су две тезе: теза о максимално одржаваној неједнакости (Maximally Maintained Inequality– MMI) и теза о ефикасно одржаваној неједнакости (Effectively Maintained Inequality– EMI) на основу којих се тумаче опстанак хоризонталне и вертикалне осе образовних неједнакости. Обрађена су и истраживања која се баве темом хоризонталних и вертикалних неједнакости, као и родним разликама и неједнакостима у приступу средњем образовању у различитим контекстима.

Треће поглавље се бави контекстом изучавања образовних неједнакости. Најпре су приказане промене у савременом друштву и на савременом тржишту рада које траже ширење, али и диференцијацију и специјализацију високог образовања. Фокус се потом

сужава на промене током постсоцијалистичке трансформације у Србији које су имале значајне импликације на реформу високог образовања. Због тога се у посебном потпоглављу обрађују систем средњег и високог образовања у Србији са нагласком на експанзију високог образовања у Југославији и Србији. С обзиром на предмет докторске дисертације у оквиру овог потпоглавља су посебно представљена истраживања образовних неједнакости у периоду социјализма и истраживања образовних неједнакости у периоду постсоцијалистичке трансформације.

Четврто поглавље приказује методолошки приступ који је кандидаткиња применила у свом раду. Предочени су предмет и циљеви истраживања, коришћене методе и базе података. Истраживање се базира на квантитативном приступу. Како би се утврдио однос приступа и завршетка високог образовања са различитим независним варијаблама примењене су експлоративна анализа кумулативне статистике и на корелационој анализи базирана експликативна анализа. Да би се утврдио утицај друштвеног положаја родитеља (ниво образовања и занимање) на образовање деце примењени су модели логистичке регресије. За ове методолошке поступке су коришћени секундарни подаци добијени обрасцима ШВ20 (Статистички извештај о упису студената на прву годину основних студија) и ШВ50 (Статистички лист за студенте који су дипломирали/завршили академске или струковне студије) Републичког завода за статистику. Истраживани период је од 2015/16. до 2018/19. академске године.

У петом, најобимнијем поглављу изложени су резултати анализе емпиријских података уз интерпретацију у одабраном теоријско-појмовном оквиру. Резултати су разврстани у два потпоглавља, експлоративну и експликативну анализу, а праћени су и додатним емпиријским доказима изложеним у 36 табела разврстаних у 5 анекса. У потпоглављу о експлоративној анализи описане су различите карактеристике студентске популације релевантне за тему рада: старост студената, дужина студирања и просечна оцена, друштвени положај родитеља, родне разлике у високом образовању, пребивалиште студента, вертикалане образовне неједнакости, хоризонталне образовне неједнакости, начин финансирања новоуписаних и дипломираних студената, тип смештаја студената, њихов начин издржавања и радни статус. У потпоглављу о експликативној анализи одвојено су приказани утицај друштвеног порекла на приступ високом образовању и утицај друштвеног порекла на исходе у високом образовању. Најважнији налази овог поглавља су да образовање мајке има већи утицај на образовну путању потомака него образовање оца или класна припадност родитеља, да утицај друштвеног порекла опада како расте ниво образовања, тј. да се саморепродукција интензивно обавља на нивоу избора средње школе, а касније се више испољава у хоризонталној покретљивости (престижност студијског програма) и типу власништва високошколске установе (јавне установе су угледније од приватних), те да је буџетска подршка битан фактор уласка у систем високог образовања за децу из нижих друштвених слојева.

У шестом, завршном поглављу изнета су закључна разматрања. Кандидаткиња је систематски одговорила на хипотезе постављене у поглављу о методологији и коментарисала валидност примењених теоријских приступа. Посебно су обрађене родне и

регионалне разлике у приступу и исходима високог образовања. У интерпретацији резултата кандидаткиња је комбиновала теорију културног капитала и теорију економских ограничења што јој је омогућило да јасније и дубље сагледа сложене процесе и интеракције микро и макро плана. Истовремено, на овај начин је избегла једностраности и недостатке оба приступа. Због тога су изнети закључци нијансирани и сазнајно богати.

5. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Докторска дисертација Драгане Гундоган представља оригиналан научни рад, заснован на обухватним и продубљеним теоријским разматрањима и обимној емпиријској грађи. Методолошки приступ је укључио експлоративну анализу кумулативне статистике као и експликативну анализу коришћењем корелационе анализе како би се утврдио однос приступа и завршетка високог образовања са различитим независним варијаблама. Коришћени су и регресиони логистички модели како би се утврдио утицај друштвеног положаја родитеља (ниво образовања и занимање) на образовање деце. У раду је темељно описан и објашњен утицај друштвеног порекла на приступ високом образовању и његово окончање. Али, ова дисертација и у много нијанси приказује овај детерминизам, уводећи у интерпретацију чиниоце као што су: родне разлике, престижност студијских програма, тип власништва високошколских установа и њихова регионална лоцираност.

Ова тема има велики научни и друштвени значај, а допринос теме обухвата три аспекта: теоријски, емпиријски и практични. Као прво, анализа приступа и праведности образовног система је стављена у шири контекст друштвених неједнакости и у анализи су коришћени савремени теоријски приступи примењивани у емпиријским истраживањима. Од великог је значаја што се овај проблем проучава у контексту Србије, где долази до повећања друштвених неједнакости и промена у систему високог образовања. Друго, у анализи се први пут користе подаци званичне статистике о новоуписаним и дипломираним студентима за период од 2015 до 2018. године. Треће, овако теоријски конципирани и методолошки обрађени подаци, могу имати великог утицаја на креирање и имплементацију образовних политика. Коначно, ова тема има и етички значај. Несумњиво је да формални систем образовања има значајну улогу у стварању знања, вештина, вредности и могућности за развој и напредовање појединаца. Због тога је императив сваког друштва да обезбеди свим својим члановима једнак приступ квалитетном образовању без обзира на њихово друштвено порекло.

6. Закључак

Докторска дисертација Драгане Гундоган представља оригиналан научни рад заснован на темељној анализи богате емпиријске грађе. Примењена је напредна статистичка анализа, а тумачење резултата је доследно усмеравано ка одговорима на постављене хипотезе, што закључке чини кохерентним са задатим циљевима.

Докторска дисертација је урађена у складу са одобреном пријавом и својом формом, структуром, садржајем и квалитетом испуњава све услове постављене нормативним актима и академским обичајима Филозофског факултета и Универзитета у Београду. Кандидаткиња је овим радом потврдила развијену способност за квалитетан научни рад, већ раније исказану кроз учешће у више истраживачких пројеката и објављивање значајног броја научних радова. Ова докторска дисертација даје велик допринос тумачењу утицаја друштвеног порекла на приступ високом образовању и на исходе студирања студената у Србији.

На основу анализе коју смо предочили у овом извештају, дајемо позитивну оцену и сматрамо да су се стекли сви услови да кандидаткиња Драгана Гундоган приступи усменој одбрани своје докторске дисертације.

Стога, Комисија предлаже Наставно-научном већу да одобри јавну одбрану докторске дисертације под насловом *Друштвено порекло студената у Србији: неједнакости у приступу и исходу студирања*, кандидаткиње Драгане Гундоган.

У Београду, 01. 04. 2022.

Чланови Комисије:

др Слободан Цвејић, редовни професор
Филозофски факултет, Универзитет у Београду

др Исидора Јарић, ванредна професорка
Филозофски факултет, Универзитет у Београду

др Горана Ђорић, ванредна професорка
Филозофски факултет, Универзитет у Нишу

др Ана Бирешев, доценткиња
Филозофски факултет, Универзитет у Београду